MANAGEMENTUL CLASEI DE ELEVI

Prof. înv. primar, Rodica Gheorghe
Şcoala Gimnazială ,,George Emil Palade" Buzău

Şcoala este creată de societate spre a-i servi interesele. John Dewey afirma că "şcoala nu pregătește copilul pentru viaţă, ci ea este însăşi viaţa".

Întregul sistem de învăţământ românesc acţionează în vederea realizării idealului educaţional, care exprimă, în esenţa sa, modelul sau tipul de personalitate solicitat de societatea românească actuală.

Învăţământul primar ocupă un loc de bază în structura învăţământului naţional. La acest nivel, cu trudă, pasiune, competenţă, răbdare şi multă responsabilitate "se croieşte" omul de mâine, se pun bazele viitorului cetăţean al ţării.

Învăţătorul,institutorul sau profesorul pentru învățământul primar, indiferent cum s-ar numi el, este figura centrală a reformei educaţionale la nivelul învăţământului primar. Acesta trebuie să abordeze activităţile din clasa de elevi pe care o conduce într-o formulă nouă şi modernă, aceea a managementului clasei, şi aceasta dintr-o nevoie obiectivă de perfecţionare şi eficienţă.

Managementul clasei studiază atât perspectivele de abordare a clasei de elevi, cât şi structurile dimensionale ale acesteia, în scopul facilitării intervenţiilor cadrelor didactice în situaţii de criză "microeducaţională" şi a evitării consecinţelor negative ale acestora prin exerciţiul microdeciziilor educaţionale.

În managementul educaţional contemporan, termenul de "management al clasei" este folosit cu două accepţiuni principale. În sens larg, "managementul clasei" se referă la realizarea de către învăţător a tuturor funcţiilor manageriale recunoscute, atât pe dimensiunea "sarcină", cât şi pe dimensiunea umană, iar în sens restrâns, managementul clasei se referă la realizarea funcţiei manageriale de conducere operaţională, adică utilizarea concretă şi coordonarea resurselor umane şi non-umane, în vederea aplicării planului stabilit şi obţinerii rezultatelor scontate.

Dimensiunea "sarcină" se referă la:

a) planificare/proiectare (obiectivele, resursele acţiunii, decizii educaţionale);

b) organizare (procesul de ordonare a resurselor umane şi non-umane în vederea atingerii finalităţilor stabilite prin proiect);
c) conducere operaţională (utilizarea concretă şi coordonarea resurselor umane şi non-umane, în vederea planului studiat);
d) controlul/îndrumarea modului de aplicare a prevederilor regulamentare;
e) evaluarea (verificarea măsurii în care scopurile şi obiectivele au fost atinse).

Dimensiunea umană cuprinde funcţii ce satisfac nevoile indivizilor şi grupurilor care fac parte din colectivul de elevi.

Pentru satisfacerea nevoilor "individului", managerul realizează, de regulă, funcţiile de comunicare, motivare şi participare.

Comunicarea este o funcţie comună a dimensiunii "sarcină", referindu-se atât la nevoile individului, cât şi la cele ale grupului.

"Grupul" este a doua latură a dimensiunii umane a colectivului. El poate fi definit ca o colecţie de persoane care interacţionează, sub conducerea unui lider, pentru atingerea unor obiective comune, pentru formarea competentelor cheie și a competențelot generale. Echipa este un grup formal ,construit pentru rezolvarea unor sarcini concrete ale colectivului.

Principalele funcţii specifice acestei dimensiuni, care-i revin învăţătorului-manager, sunt:

- formarea şi organizarea grupurilor şi echipelor;
- negocierea şi rezolvarea situațiilor de criză, prin exercitarea rolului de consiliere a cadrului didactic.

După cum se ştie, omul este o fiinţă bio-psiho-socială. De modul cum se integrează în grupurile sociale, în care stabileşte relaţii interpersonale, de modul în care comunică cu cei din jurul său, depinde sănătatea lui mintală şi nu numai.

Elevul din ciclul primar face parte din diferite grupuri: familie, clasă de elevi, grup de învăţare, grup de joacă, grup religios, grup sportiv etc.

La vârsta şcolară mică, clasa de elevi constituie un grup foarte important pentru orice copil, căci se perpetuează de-a lungul câtorva ani (în multe cazuri, elevii rămân împreună în ciclul primar şi în cel gimnazial,(deci 6 – 9 ani) şi are o imensă influenţă asupra membrilor săi.

"Clasa de elevi este un grup de muncă specific, compus dintr-un număr de membri egali între ei (elevii) şi dintr-un animator (cadrul didactic), ale căror raporturi sunt reglementate, oficial, de tipul sarcinii şi de normele de funcţionare" (Adrian Neculau).

Ştiind că grupul primar este un grup ai cărui membri au aceleaşi valori, scopuri şi standarde de comportament, în care sunt posibile frecvente contacte interpersonale, putem considera clasa de elevi ca fiind un grup primar, deoarece posedă toate caracteristicile specifice şi anume:

1. Interacţiunea "faţă în faţă", care a fost considerată întotdeauna o caracteristică fundamentală a grupului primar;

2. Ca orice grup, clasa posedă structuri care-i conferă stabilitate. În cadrul interacţiunii membrilor se dezvoltă norme ce modelează comportamente şi le fac previzibile. De asemenea, structura clasei este întărită de statusurile şi rolurile ce apar şi evoluează în sânul ei.

3. Clasa tinde, ca grup, să atingă anumite scopuri. Acestea au atâta însemnătate, încât unii psihologi sociali le-au inclus chiar în definiţia grupului-clasă: clasa de elevi ar fi, din această perspectivă, "un grup angajat în activităţi cu obiective comune ce creează relaţii de interdependenţă funcţională între membrii săi" (Radu I.).

4. Membrii clasei se percep pe ei înşişi ca făcând parte din grup, iar elevii din alte clase (grupuri) îi identifică pe baza acestei apartenenţe.

Pentru a completa această descriere a funcţionării grupului-clasă, ar trebui amintite procesele de grup, care "actualizează structura şi funcţiile grupului în strânsă dependenţă cu scopurile acestuia".

a) Procesul de realizare a sarcinii are o importanţă aparte, sarcina constituind ceea ce trebuie să facă grupul pentru a-şi atinge scopul. În măsura în care îndeplinirea sarcinii apropie grupul de scopul său, membrii acestuia vor fi motivaţi să depună eforturi în realizarea ei. Este foarte important, în cadrul acestui proces, ca sarcina să fie precis fundamentată, ceea ce nu constituie numai o obligaţie a cadrului didactic, dar şi a grupului de elevi. Sarcina comună este cea de învăţare, dar ea devine specifică în funcţie de diferitele segmente de activităţi.

b) Procesul de învăţare este iniţiat şi se desfăşoară în strânsă legătură cu cel de realizare a sarcinii. Cercetătorii din domeniul dinamicii de grup au arătat de multă vreme că reţelele de comunicare ale grupurilor diferă în funcţie de tipul sarcinii (reţelele centralizate facilitează îndeplinirea sarcinilor simple, iar cele descentralizate se dovedesc mai eficiente în cazul sarcinilor complexe).

c) În ceea ce priveşte procesele afective, este evident că atracţia dintre membrii grupului-clasă constituie o condiţie fundamentală a performanţelor şcolare înalte.

Ea este, totodată, o sursă de satisfacţie personală pentru membri şi un factor al coeziunii grupului. Interacţiunea internă, contactele frecvente, precum şi proximitatea fizică a elevilor în cadrul clasei fac ca atracţia interpersonală să aibă un nivel foarte ridicat. De asemenea, faptul că elevul înţelege că ceilalţi membri ai clasei au, în general, atitudini şi opinii similare, se constituie într-un factor important al atracţiei interpersonale.

Învăţătorul are nevoie să cunoască reţeaua relaţiilor afective, de atracţie sau de respingere din clasă, pentru a-i sprijini pe cei izolaţi să reintre în grup şi să evolueze mulţumitor în cadrul lui.

Pentru aceasta, învăţătorul se poate folosi de acel set de tehnici specifice, derivate din concepţia sociometrică a lui Jacob Moreno.

Tehnicile sociometrice reuşesc să pună în evidenţă relaţiile de simpatie, de antipatie şi raporturile de indiferenţă din clasă, oferind o radiografie afectivă a colectivului.

Acest test sociometric conţine întrebări ce le cer elevilor să precizeze, în ordine, pe câţiva din colegii lor (3) cu care ar face sau nu o anumită activitate, pe care i-ar accepta sau nu ca ocupanţi ai unui anume status în clasă etc.

Aplicat elevilor din clasele mici, acest chestionar se transformă într-un interviu. Testul permite cadrului didactic să stabilească statutul sociometric al fiecărui elev, adică să identifice elevii lideri, cei preferaţi de majoritatea membrilor grupului, dar şi izolaţii.

Pe baza acestor rezultate se poate întocmi sociograma clasei, care ajută la proiectarea unei intervenţii ce ar viza reamenajarea intervenţiilor dintre elevi şi, implicit, ameliorarea participării lor în situaţiile şcolare.

Procesualitatea şi dinamica raporturilor dintre elevi şi învăţător în clasă este puternic influenţată de tipurile de relaţii ce se cultivă: de competiţie, de cooperare sau de conflict.

În ultimele decenii, cercetătorii s-au ocupat de amenajarea grupului ca mediu de învăţare, evidenţiind eficienţa ridicată a grupurilor de elevi ce îndeplinesc o sarcină de învăţare comună, deoarece, dacă elevii sunt implicaţi în activităţi ce presupun cooperare, atmosfera în clasă este mai bună.

Scopurile grupului-clasă pot fi structurate în mai multe maniere: individualist, competitiv şi cooperativ. Fiecare dintre acestea prezintă avantaje si dezavantaje asupra performanţelor elevilor.

Dintre toate, cooperarea este acea manieră de lucru ce stimulează interacţiunea dintre elevi, generează sentimente de simpatie şi acceptare, favorizează creşterea stimei de sine, încurajează comportamentele de facilitare a succesului celorlalţi, sporeşte încrederea în forţele proprii, diminuează anxietatea faţă de şcoală, intensifică atitudinile pozitive faţă de învăţător.

Ţinând cont de obiectivele urmărite, de particularităţile elevilor şi de toate variabilele mediului educaţional, învăţătorul poate organiza instruirea în trei forme principale:

- frontal (tradiţional), ceea ce presupune lucrul cu întrega clasă, simultan;
- individual, fiecare elev rezolvă o sarcină (aceeaşi pentru toţi sau o parte din colegi);
- grupal – clasa este împărţită în grupe de dimensiuni diferite, elevii colaborând pentru rezolvarea aceleiaşi teme.

Fiecare formă de organizare a activităţii instructiv-educative prezintă avantaje şi limite şi este important ca noi, învăţătorii , să echilibrăm cele trei forme.

Atunci când organizăm grupele de lucru, trebuie să respectăm particularităţile elevilor atât din punctul de vedere al nivelului abilităţilor, cât şi al intereselor calităţii relaţiilor interpersonale, trăsăturilor temperamentale, imaginii de sine etc.

Construim diferenţiat sarcini de învăţare care să faciliteze succesul şi ne concentrăm asupra competenţelor sociale care influenţează deopotrivă învăţarea şcolară, învăţarea socială şi imaginea de sine.

Astfel, elevii din grupurile mici au posibilitatea unei implicări mai active în rezolvarea sarcinilor de lucru.

Numărul elevilor dintr-un grup depinde de obiectivele lecţiei, vârsta elevilor, experienţa pe care o au să lucreze în grup, materialele şi echipamentul disponibil, timpul alocat activităţii respective, natura şi complexitatea sarcinii.

La clasele mici, grupul poate avea 2-5 membri. Înainte de a se trece la organizarea activităţii de învăţare în grupuri mici, este bine să se exerseze lucrul în perechi.

Grupele pot fi formate în mai multe moduri.

O variantă poate fi gruparea la întâmplare, pentru care se procedează astfel:

- se împarte numărul elevilor din clasă la numărul de grupe pe care dorim să le formăm;
- li se poate cere elevilor să numere până la 4 sau 5, iar cei cu acelaşi număr vor forma un grup (ca la metoda “mozaicului”);

- se pot folosi bileţele pe care elevii să noteze personaje literare sau din desenele animate preferate, personalităţi istorice îndrăgite, hobbyuri, sportul favorit, animalul preferat.

Apoi sunt îndemnaţi să-şi caute coechipierii, în funcţie de preferinţele exprimate.

Eu, personal, am format grupele de lucru, ţinând cont de culoarea preferată a elevilor.

Am constituit grupurile primare, aşa încât în fiecare grup am urmărit să existe elevi care au cel puţin o caracteristică comună. Apoi am ţinut cont ca în grup să nu fie elevi de acelaşi sex şi acesta să cuprindă un copil din categoria celor mai "buni", unul din categoria celor "slabi", iar ceilalţi doi să fie consideraţi de nivel "mediu". De asemenea, în formarea grupurilor am urmărit să nu repartizez în acelaşi grup elevii indisciplinaţi, iar pe cei timizi sau izolaţi i-am repartizat alături de colegi dispuşi să le acorde sprijin şi suport emoţional.

Deoarece conţinuturile şi sarcinile de învăţare se modifică în timp, este absolut normal ca şi structurile grupurilor să se schimbe.

La nivelul clasei mele am format grupuri, folosind "teoria inteligenţelor multiple".

Astfel, elevii care au o inteligenţă naturistă dominantă formează grupul "Micii naturalişti" şi se ocupă de îngrijirea florilor din clasă, precum şi de peştii din acvariul clasei, în funcţie de pasiunea lor pentru plante sau animale.

Elevii cu inteligenţă muzicală-ritmică formează un grup de coriști, care cântă la corul şcolii.

Elevii cu inteligenţă verbală-lingvistică se ocupă cu scrierea unor articole, compuneri în versuri sau în proză, pentru revista şcolii – "Aripi de vis".

Elevii cu inteligenţă vizuală-spaţială realizează lucrări de pictură pe toate temele date, pentru toate expoziţiile şi concursurile organizate.

Elevii cu inteligenţă logico-matematică frecventează cercul de matematică desfăşurat la clasă sub conducerea mea (1 oră pe săptămână) şi participă în fiecare an la concursul "Lumina Mathl".

Elevii cu inteligenţă interpersonală au fost însărcinaţi cu verificarea temelor colegilor pe discipline de învăţământ, cu păstrarea curăţeniei clasei, cu disciplina, cu acţiunea "Cornul şi laptele".

În cadrul unor colective de elevi, am avut elevi, care au practicat gimnastica de performanţă. Gimnastele au demonstrat, în faţa clasei, pe scenă, exerciţiile fizice pe care întreaga clasă le executau la începutul programului.

La nivelul echipelor de lucru, organizate pentru desfăşurarea activităţilor de învăţare bazate pe cooperare, am stabilit responsabilităţi pentru fiecare elev.

În cadrul grupului, elevii trebuie să îndeplinească anumite roluri pe parcursul desfăşurării activităţii. După Cohen (1986), rolurile în activitatea de grup pot fi următoarele:

- facilitatorul - urmăreşte ca fiecare să primească ajutor când are nevoie;
- controlorul - verifică materialele înainte de a fi distribuite;
- căutătorul de dovezi - ajută grupul să caute informaţii atunci când apar controverse sau când există nesiguranţă;
- furnizorul - responsabilul cu distribuirea materialelor;
- responsabilul cu curăţenia - strângerea materialelor;
- raportorul - prezintă rezultatele;
- responsabilul cu timpul - asigură respectarea timpului.

Deşi face parte din acelaşi colectiv al clasei, la lecţiile de educaţie fizică şi sport elevul nu-şi mai păstrează locul obişnuit din sala de clasă, nu mai relaţionează preponderent cu colegul de bancă, ci se situează în formaţie în ordinea înălţimii, învecinându-se cu alţi colegi, exersează pe perechi şi pe grupe, devine membru al unor echipe care se întrec şi a căror componenţă se modifică de la o lecţie la alta, este încurajat de colegii din echipă, îşi încurajează coechipierii, se bucură în colectiv de victorie, resimte împreună cu colegii "tristeţea" înfrângerii etc.

Toate aceste ipostaze extind sistemul de relaţie a copilului, îl obişnuiesc cu încadrarea şi activitatea în diferite grupuri, atenuează spiritul individualist. Exercitarea, prin rotaţie, a unor roluri (responsabil de grupă, căpitan de echipă, supraveghetor al respectării regulilor stabilite) îi obişnuieşte pe elevi cu relaţiile de conducere şi subordonare, cu caracterul obligatoriu al respectării regulilor stabilite, cu manifestarea corectă (cinstită) în orice împrejurare.

Şi în acest caz se impune ca învăţătorul să acţioneze deliberat, acordând o atenţie deosebită alcătuirii formaţiilor de exersare, schimbării componenţei acestora, constituirii echipelor care se întrec, atribuirii de roluri tuturor elevilor, intransigenţei faţă de încălcarea regulilor stabilite, respectului faţă de parteneri şi adversari.

Evaluarea activităţii grupului este absolut obligatorie, deoarece este foarte importantă aprecierea calităţii muncii în grup, aprofundarea înţelegerii diferitelor aspecte abordate şi intensificarea gradului de cooperare între elevi.

În practicile de management al grupului, învăţătorul trebuie să respecte o serie de recomandări:

- să înceapă lucrul pe termen lung numai după ce s-a asigurat că poate conduce câteva grupuri ce lucrează simultan şi că elevii din fiecare grup sunt capabili să lucreze împreună;

- să identifice o sarcină clară pentru fiecare grup, acesta trebuind să realizeze un anumit produs, pe care să-l prezinte celorlalţi;

- să prezinte sarcinile comune de grup tuturor elevilor clasei;

- să ia în considerare modalităţi alternative în care grupurile îşi pot prezenta rezultatele muncii lor (desene, postere, grafice, compuneri etc.);

- să stabilească termene rezonabile de atingere a obiectivelor;

- să se asigure că are ceva pregătit (sarcini suplimentare) pentru grupurile care termină sarcina de lucru repede;

- să decidă modalităţi de evaluare a muncii grupului şi să-i informeze pe elevi despre acest lucru.

Pentru dezvoltarea cooperării între elevi, se pot menţiona următoarele metode:

- programe de îndrumare a elevilor mai slabi de către cei mai buni, ştiindu-se faptul că unii copii învaţă mai bine de la egalii lor decât de la adulţi;

- realizarea de proiecte de către grupuri de elevi sau de către întreaga clasă;

- utilizarea jocurilor, în care elevii învaţă cum să lucreze împreună;

- utilizarea metodelor de învăţare prin cooperare (metode activ-participative).

Relaţiile care apar între copiii de aceeaşi vârstă în cadrul grupurilor oferă acestora o şansă uriaşă de a învăţa reguli de comportament social, norme culturale şi valori, dezvoltarea unei stime crescute faţă de propria persoană.

La vârsta şcolară mică, cel mai mare câştig pe care îl au copiii care fac parte din diverse grupuri este acela că pot lega relaţii de prietenie, noţiunea de "prieten" dobândind dimensiuni noi. Prietenii sunt persoane care se ajută la greu, care îşi împărtăşesc dorinţele, sentimentele, gândurile ascunse etc. La baza relaţiilor de prietenie stau respectul, devotamentul, generozitatea, sinceritatea, încrederea, ajutorul reciproc, umorul, armonia şi, nu în ultimul rând, afecţiunea.

Pe măsură ce copilul va creşte, mediul, anturajul în care se înscrie va deveni o a doua familie, care, treptat, îl va pregăti pentru viaţa adultă. Practic, una dintre cele mai stringente probleme care se pun odată ce copilul înaintează spre vârsta adolescenței, o reprezintă integrarea sa în colectivele "importante", semnificative pentru el, cuprinderea sa în activităţile in care sunt cuprinşi prietenii săi.

Bibliografie:

1. "Managementul educaţional pentru instituţiile de învăţământ", I.S.E. MEC, Bucureşti, 2001
2. "Managementul clasei. Învăţarea prin cooperare", Cătălina Ulrich, Colecţia "Şanse egale", 2000
3. "Psihopedagogie" (pentru examene de definitivare şi grade didactice), Cucoş, C., coord., Polirom, Iaşi, 1998
4. "Meseria de părinte", Ioan Dolean, Dacian Dorin Dolean, Aramis, Bucureşti, 2001